

TÁRNOK ZOLTÁN

Szerelmes játék egy klasszikus szöveggel

Gogol: A köpönyeg

Meg nem mondanám már, hogy közülünk, szépreményű irodalmárpalánták közül melyikünk barsogta el ott, a pesti bölcsészkar második emeleti folyosójának kereszteződésében, ama beves esztétikai csatározás közepette: „Látod, apám, én egyedül az ilyen írást díjazom. Amelyik legalább két hétre kinyírja az embert!” De ez a szózat azóta is a fülemben van. Valamiért Gogol elbeszélésére fordult a szó. Én akkor már mindenfélét tudtam Nyikolaj Vasziljevicsről, a nagy orosz kisoroszról, tudtam, hogy az irodalomtörténet őt tekinti a modern próza origójának, ismeretes volt előttem Dosztojevszkij idevágó, unalomig idézett megjegyzése, meg hogy ugyanő kolosszális démonnak nevezte, aki egy csinovnyik ellopott köpenyéből a világirodalom legszörnyűbb tragédiáját alkotta meg, s láttam, még gyerekfejjel, éppen az emlegetett elbeszélés filmadaptációját is. És olvastam is, azt hiszem. De hát olvasni, tudjuk, az semmi. Elolvasni, csak az a valami.

Ha jól emlékszem, már aznap loboltam is a Szabó Ervin Könyvtár Gutenberg téri fiókjába, kikölcsönözni Gogol kötetét. Sajnos, habár aztán évekig magamnál tartottam, hosszabbítgatva a lejáratí időt, nem tudom felidézni, melyik kiadvány volt s hányból. Engem különben is csak az az egy érdekelt belőle, a Köpönyeg című. Voltak már akkortájt rajongott íróim, úgynevezett kedvenceim, akikkel szemben elgyöngültem, mert az elrontott meg a rossz dolgaikat is szerettem, de ennek az elbeszélésnek valósággal a bolondja lettem. Azon melegében, a könyvtárból kijövet, a tér egyik padjára kucorodva behabzsoltam. Megtaláltam abban mindent, ami kellett nekem. Portrét és életrsorsot. Alászállást, mélyről fakadó empátiát és stílusragyogást. A humor ravasz, öldöklő villanásait, az árnyalatok mágiáját. A társadalomba kódolt kegyetlenség póré ábrázolását. Hogy magában is jelentékeny tárgy körül forog, de magánál még jelentékenyebbre mutat rá. S a teljes megmérgeződést, a berekesztő mondat utáni, el nem múló batást. Azt a bizonyos kéthetést. Évente-kétévente legalább egyszer muszáj volt ezután elolvasnom. Mert nem az olvasás, nem is az elolvasás az igazi. Az igazi, ezek legfelső foka mégiscsak: az újraolvasás.

Az elbeszélés alatt, dőlt betűkkel, a számomra ismeretlen Makai Imre neve állt. A legnagyobb prózafordítónk, gondoltam akkor tántoríthatatlanul. Aki sokkal jobban tud magyarul, mint az írók zöme, aki egyedi és felcserélhetetlen szavakat talál, aki természetesen és a kellő éleltséggel teszi a maga nyelvén papírra ezt a barbár szépséget, vagyis a legnagyobb készséggel bújik bele az író bőrébe, és el tudja hitetni, hogy az éppen így írta volna meg művét, ha történetesen magyarnak születik. Igen, ez lett az én legkedvesebb magyar elbeszélésem, az egyenlők között is az első, az ő tolmácsolásában; úgy élt bennem minden ígéje, mint maga a nyomdafestékkbe öltözött szentség.

Csak sokára, hosszú évekkkel később kezdett egy parányit meginogni ez a bizonyosság. Amikor a véletlen kezembe adta Arany János fordítását is. Engem voltaképpen az értekező prózája izgatott volna, s egyszer csak, Válogatott művei harmadik kötetében lapozgatva, a Szépprózai fordításokból című fejezetnek mindjárt a lezelején mit látok? Azt hittem, valami káprázat: A köpönyeg. (Beszély az orosz életből, Gogol Miklós után). Egy másik fordítás, 1860-ból! S nem is akárkitől. Hát ez is létezik?

Nagyobb csalódás aligha érhetett volna. Tisztesség ne essék szolván, ez a fordítás beporosodott, a szöveg eléggé kenetlenül csikorog, nem fut és nem szól azzal az elelenséggel, ami a márkás prózák sajátja. Ennek a variánsnak egyedüli mentsége tényleg csak az lehet, hogy Arany – mint utóbb megtudtam – egy korabeli német fordítást magyarított, így hát az eredetit még csak meg sem szagolta. Igen ám, de volt valami kicsi, mégis jól észlelhető különbség a két fordítás között! Eltekintve attól, hogy Arany nyelvi zsenije itt sem lazsal, hiszen persze megannyi szóalálata, megragadó fordulata a mester kezére vall, nála a humor szövegi és attitűdbeli jelenléte lényegesen beágyazottabb, mint Makainál.

Lehet, hogy ő érzett volna rá jobban, a másolaton keresztül is, az eredeti hangfekvésére? Mindenesetre Makainál – furcsálltam is ezt addig, de nem nagyon törődtem vele – a humor csak olykor bukkan elő, és akkor is – mintha csupán fordítási kötelességből születne meg – mindvégig kissé idegenül, amolyan nem csereszabatos alkatrészként kotyog a nagyszerkezetben. Márpedig ha Aranynál az igazság, mondtam magamnak, akkor mégiscsak van egy kis baj. Talán nem is olyan kicsi. Mert ugyan mi fontosabb valami lehet egy műben, mint az író hangja?

Kezdték most már mélyebben, szakmailag is zaklatni az ügy. Szerencsémre fordulhattam mindjárt a kiváló Király Zsuzsához, aki annak idején a Kortárs szomszédságában, ugyancsak a Széchenyi utcai sajtóföldszinten dolgozott, a Nagyvilág szerkesztőségében. Szóval hogy fordítana már le nekem, csak úgy, nyersen, egy-két passzust a nagy opusból! Ő viszont ehelyett, talán pedagógiai becsvágyától is fűtve, egy roppant méretű orosz–magyar szótárt tett le az asztalomra másnap, a Hadrovics–Gáldi-félt, a cirill betűs, eredeti elbeszéléssel egyetemben, mondván, hogy tessék csak szépen önerőből nekifeküdni. Mondanom sem kell, éppen annyira tudtam én oroszul, mint mi mindannyian, akiket a különféle fokú iskolákban tíz éven át tanítottak erre a nyelvre, vagyis semennyire. De mi más választásom maradt? Azt sehogya sem tudtam volna kívárni, míg egy másik orosz szakost felbajtok magamnak, úgybogy – ízlett vagy sem – szótáraznom kellett. Úgy döntöttem, legalább az első, hosszú bekezdést abszolválom. Csak hát rögtön az elején világossá vált: annyi hiba, pontatlanság, értelmezési zűr van a Makai-féle szövegben, hogy nem lehet ennyivel megelégedni. A kocka immáron el volt vetve. Fél évemet adtam oda, én marha (én boldog marha), de végigmentem a teljes szövegen, szavanként, s mondhatom, csöppet sem kevésbé példásan, mint amiként a műbeli Petrovics szabó megy végig a fogával minden öltésen. És ahogy haladtam előre benne, egyre bizonyosabbá vált előttem, hogy Makai teljesítménye lenyűgöző ugyan, de nem egészen adekvát. Legfőképp azért nem, mert túlságosan egyneműre, tragikus-komorra hangszerelte a darabot, nem hallatszik ki belőle elég jól a groteszk-fanyar szólam. Holott ez a hatáselem döntő a műben, hisz éppen ez zökkent ki bennünket minduntalan megindultságunkból, ily módon aztán folyvást kint is vagyunk meg bent is, azaz egyszerre a szánakozás és az ettől való menekülés állapotában. De Makai nemcsak humoriszonyban szenved, irtózik ráadásul mindentől, ami henye, rendezetlen, lompos, pláne magyartalan, pedig ezúttal helyesen tenné, ha olykor a kristálytisza nyelviség erénye ellen is küzdene, itt például hol csak átdereng a textuson, hol meg egyenesen rikít a szándékolt hivatali zsargon a maga körülményes, öntelt terpeszkedésével, és ezek karakteres szörnyűségek, nem gyomlálni kellene őket, sokkal inkább imitálni valahogy. Ezenkívül találtatott a fordításban jó néhány tárgyi tévedés, melléfogás és pusztán a fáradtság rovására írható kibagyás is. Mindez együtt már éppen elég volt arra, hogy kiballjam belőle az égiek kívánatát. Igen, okvetlenül meg kellett kíséreljem a nyers szöveg átgyűrását, most már becsületből is. Csak úgy, a magam örömeire s a magam próbájára.

Nem tudtam persze, mit vállalok. Nem tudtam, hogy egy valamirevaló fordításba sokkal több munkát kell ölni, mint akármely saját írásba. Mivel mozogni itt csak az eleve kijelölt, igen szűk térben lehet. Nincs szárnyalás, szíjporka, virtuskodás. Apait-anyait bele kell adni, de az egyetlen célhoz vivő út mégis a fegyelem, az alázatos önkorlátozás. Mert hiába talál találat valami a maga helyén, ha a környezetét lerontja, hiába van külön-külön minden mondat rendben, ha az egész nem „szól”, nem „jön fel”. S hiába az elméletileg jól megválasztott humoradagolási módszer, csínján kell bánni azzal is, fölöttébb veszedelmes eszköz ez itt, ahol pengeélen megy a tánc, könnyen léhává teheti a tónust. Újra meg újra nekifutottam, mindig szinte előlről kezdve mindent, mire végre kikínlódtam a magam tűrhető változatát. Jó tíz éve lehet ennek, s azóta sem jutott eszembe olyasmi, hogy ezt bármilyen formában közre kellene adnom. Nem akartam én ezzel sehova odatolakodni, önmagáért, szerelemből csináltam, a saját élvezetemre. Meg aztán Beloborszky barátom sem győzte mondani akkoriban a maga verőfényes modorában, hogy ennél bolondabb és fölöslegesebb dolgot el nem követtek még a magyar irodalomban.

Maradtam is volna ennyiben, ha ki nem derül, hogy Akakij Akakijevics története – számomra is váratlanul, s igazolva mintegy Kolozsvári Papp újabb keletű, vakmerő állítását, miszerint ismét a mese, az epika ideje jött el – ma is megírható! Sőt, megírandó. Így hát Akakij Akakijevics feltámadt a mi magyar valóságunkban, újabban Olajos Lajosnak hívják, és története Az árnyék címmel megjelent kisregény lapjain olvasható. Nagy láрма nem kelt ugyan körülötte, hiszen így is van ez rendjén, mindössze két kritika méltatta figyelemre s mérte meg, de az egyikben, a Csűrös Miklóséban leíratott a

következő: „Tárnok »bódolata« Gogolnak és A köpönyegnek akár az újrafordítás becsúgyát is tartalmazza, jeles prózatomlácsozó elődök után.” Túl messzire ment ez a vélekedés, a gyanútlan ítésk nem is tudhatja, mennyire. Lelke rajta, ha elbitette a szerzővel, hogy esetleg mégiscsak van miért másoknak is megmutatnia réges-régi, neki olyan érzékeny emléktű munkáját. Ezennel hát, nem kevés szorongással, közrebocsátom. Azt azonban meg nem állom, hogy legalább a kritikus pontokon, lábjegyzetek formájában, amolyan műhelytanulmányfélét ne kerekítsek köré. Korántsem a kioktatás szándékával, csak mert szeretném, ha az érdeklődő olvasó láthatná, mennyi bibije van az ilyen természetű munkának.

Ámde ennyi elég is. Most már beszéljen, ha tud, a mű.

1Eredeti tömörségében lefordíthatatlan kezdet. Oroszul ugyanis (hála a birtokos szerkezet fordított rendjének) elegendő csak annyit írni: *Az ügyosztályon...* – mert az egyszersmind azt is jelenti: az *ügyosztályán* (valaminek). Itt tehát az író – nem akarván ujjat húzni a hivatali hatalmasságokkal – magának az intézménynek a nevét harapja el. Azzal a többlettel pedig, hogy e félelme ráadásul *színelt*, az elbeszélői attitűd nélkülözhetetlenül jellemző motívuma áll elő. Éppen ezért fájó a Makai-féle fordítás elkerülő „megoldása”: *Az ügyosztályon történt*. Ez, sajnos, nem csupán a jellegadó motívumot ejti el, de formailag sem képes illeszkedni. Egyrészt mert – amint a későbbiekből kitűnik – az ügyosztályon „nem történt semmi”, másrészt meg néhány sorral alább ennek az eltört mondatnak még be kell majd fejeződnie, ilyen közönségesen: ... *szolgált egy hivatalnok*.

2Az eredetiben körülbelül *veszettebb, sérteni tudóbb* áll, ezt *mogorvább valami*-nek fordítani szerintem ugyancsak a gogoli intenció elmaszatólása. A tárgyhoz való viszony meghatározó jegye, a félelem laposodik így – merőben indokolatlanul – csupán kedvtelenségé.

3Makai itt a *hivatali testületek* szűkebb terjedelmű fogalmát használja, következésképp az *ezredeket*, mint oda nem valót, könnyeden ki is hagyja a sorból. Pedig ha tudjuk, hogy a cári hivatalnoki apparátust a hadsereg mintájára szervezték meg (hiszen ezért hordtak a tisztviselők mundért, ezért volt például valamely intézmény igazgatója egyben tábornok is), ez nyilván valami nagyobb szervezeti egység lehetett.

4A közlés ellenállhatatlan humora magyarul akkor érvényesülne igazán, ha lehetne, mondjuk, azt írni: *teljesen beseggelve* vagy *segrészezen*. Ezt azonban, a fordító bánatára, nem engedi meg sem a folyamodványok nyelvezete, sem az illetudó kor, amelyben – mint majd értesülünk róla – még az *alsónadrág* szó sem tűrte a nyomdafestéket. Ámde hogy miként lesz ebből Makainál *egészen pityókos állapot*, az már a humorelhárító művelet rejtélye.

5*Nem mondhatnánk, hogy nagyon kiváló hivatalnok* – olvashatjuk Makainál, és ez már valóban durva félrefogás. Tüstént ki fog világítani ugyanis, hogy hősünk a maga munkakörében bizony még a kiváló is kiválóbb.

6Érdekes, hogy itt Arany is, Makai is *arcszín*-t fordít, ami ugyan „szótárilag” rendben lenne, csak hát magam fölöttébb kétségesnek hiszem, hogy létezne ilyesmi.

7Értelmező kiegészítés. Az eredetiben ugyanis csupán ennyi áll: ... *minden Basmacskin csizmában járt, háromszor cserélve évente csak a talpat*. Az egykorú olvasónak nyilván nem kellett külön megmagyarázni, hogy a szükségben szenvedő alsóbb néprétegek egyben-másban önellátásra rendezkedtek be, a mai olvasó előtt viszont e korabeli, mindennapos élettény már nem természetes. Ezért aztán szerintem a Makai-fordítás – *valamennyi Basmacskin csizmát viselt, legfeljebb évente háromszor vetett rá új talpat* – azonkívül, hogy logikailag süket, alighanem magát a helyzetet is félreérti.

•Cipész.

8És nem csupán *fura nevek*, amint Aranyánál is, Makainál is áll, mert ezzel csak annyit fejeznénk ki, hogy ilyen nevek – ha nem is épp ízlésünk szerint valók – azért mégiscsak „lehetnek”.

9Gogol itt igen különös módon az *öregasszony* megnevezést használja. Meglehet, az oroszban ennek a szótári jelentésen túl más árnyalata is van, nem tudom. Magyarul azonban tarthatatlannak gondolom a szolgálai átvételét, hiszen egy szülő anya semmiképpen sem lehet annyira idős korú, hogy ezt a megnevezést ráüthetnénk. Az *ifjúanya* – így, egybeírva – nagyon megteszi, mivel ezzel egyáltalában nem utalunk életkorra. 10Király Zsuzsától tudtam meg, hogy az *eljutni* ige – szótári jelentésén túl – azt az árnyalatot is hordozza, hogy *nehézségek legyűrése által, viszontagságok közepette*. Enélkül egyébként szintelen is lenne a közlés, tehát nem is igen lehet másképp.

11Itt nem tudtam ellenállni a *luk* szó kínálta nyelvi játék csábításának, bár az eredetiben ez nem így van. De talán nem is kellett, hiszen a fordítás amúgy is annyi mindenben alulmarad az eredetivel szemben, hogy az átültetőnek majdhogynem kötelessége azokon a pontokon „beleerősítenie”, ahol az ő nyelve a „jobb”. Máskülönbben érdekes, hogy e helyütt Arany János is szójátékfélével él: *nem a gomblyukába szolgált keresztet, hanem fájdalmat a keresztcsontjába*.

12Makai itt egy kissé elnagyolja a dolgot, amiből az a tökéletes nonszensz kerekedik ki, hogy maga a hierarchia szerint elérhetetlen magasságban trónoló igazgató ad *közvetlenül* valami munkát Akakij Akakijevicsnek.

13Értelmező bővítmény. Megint csak arról van szó, hogy ami a korabeli olvasó előtt nem szorult külön magyarázatra, azt a mainak, legalább ennyire, érdemes megvilágítani.

14Ezt a nagyon érzékletes jelzőt – megfoghatatlan okokból – Arany is, Makai is elhagyja.

15Sajnos, ezt nem sikerült elég jól lefordítani. Az eredetiben *bolondság* áll, aminek a magyarban – hangulati értékét tekintve – a *nyalánkság* felelhetne meg, ámde ez túlságosan közeli képződmény, azonkívül erősen diáknyelvi ízű is. Úgyhogy el kellett ejtenem, bárha fájó szívvel. S így járt a szinonimasor összes többi tagja, még a *miskulancia*, az *encsembencsem* és a *firlefánc* is.

10Király Zsuzsától tudtam meg, hogy az *eljutni* ige – szótári jelentésén túl – azt az árnyalatot is hordozza, hogy *nehézségek legyűrése által, viszontagságok közepette*. Enélkül egyébként színtelen is lenne a közlés, tehát nem is igen lehet másképp.

11Itt nem tudtam ellenállni a *luk* szó kínálta nyelvi játék csábításának, bár az eredetiben ez nem így van. De talán nem is kellett, hiszen a fordítás amúgy is annyi mindenben alulmarad az eredetivel szemben, hogy az átültetőnek majdhogynem kötelessége azokon a pontokon „beleerősítenie”, ahol az ő nyelve a „jobb”. Máskülönben érdekes, hogy e helyütt Arany János is szójátékfélével él: *nem a gomblyukába szolgált keresztet, hanem fájdalmat a keresztcsontjába*.

12Makai itt egy kissé elnagyolja a dolgot, amiből az a tökéletes nonszensz kerekedik ki, hogy maga a hierarchia szerint elérhetetlen magasságban trónoló igazgató ad *közvetlenül* valami munkát Akakij Akakijevicsnek.

13Értelmező bővítmény. Megint csak arról van szó, hogy ami a korabeli olvasó előtt nem szorult külön magyarázatra, azt a mainak, legalább ennyire, érdemes megvilágítani.

14Ezt a nagyon érzékletes jelzőt – megfoghatatlan okokból – Arany is, Makai is elhagyja.

15Sajnos, ezt nem sikerült elég jól lefordítani. Az eredetiben *bolondság* áll, aminek a magyarban – hangulati értékét tekintve – a *nyalánkság* felelhetne meg, ámde ez túlságosan közeli képződmény, azonkívül erősen diáknyelvi ízű is. Úgyhogy el kellett ejtenem, bárha fájó szívvel. S így járt a szinonimasor összes többi tagja, még a *miskulancia*, az *encsembencsem* és a *firlefánc* is.

10Király Zsuzsától tudtam meg, hogy az *eljutni* ige – szótári jelentésén túl – azt az árnyalatot is hordozza, hogy *nehézségek legyűrése által, viszontagságok közepette*. Enélkül egyébként színtelen is lenne a közlés, tehát nem is igen lehet másképp.

11Itt nem tudtam ellenállni a *luk* szó kínálta nyelvi játék csábításának, bár az eredetiben ez nem így van. De talán nem is kellett, hiszen a fordítás amúgy is annyi mindenben alulmarad az eredetivel szemben, hogy az átültetőnek majdhogynem kötelessége azokon a pontokon „beleerősítenie”, ahol az ő nyelve a „jobb”. Máskülönben érdekes, hogy e helyütt Arany János is szójátékfélével él: *nem a gomblyukába szolgált keresztet, hanem fájdalmat a keresztcsontjába*.

12Makai itt egy kissé elnagyolja a dolgot, amiből az a tökéletes nonszensz kerekedik ki, hogy maga a hierarchia szerint elérhetetlen magasságban trónoló igazgató ad *közvetlenül* valami munkát Akakij Akakijevicsnek.

13Értelmező bővítmény. Megint csak arról van szó, hogy ami a korabeli olvasó előtt nem szorult külön magyarázatra, azt a mainak, legalább ennyire, érdemes megvilágítani.

14Ezt a nagyon érzékletes jelzőt – megfoghatatlan okokból – Arany is, Makai is elhagyja.

15Sajnos, ezt nem sikerült elég jól lefordítani. Az eredetiben *bolondság* áll, aminek a magyarban – hangulati értékét tekintve – a *nyalánkság* felelhetne meg, ámde ez túlságosan közeli képződmény, azonkívül erősen diáknyelvi ízű is. Úgyhogy el kellett ejtenem, bárha fájó szívvel. S így járt a szinonimasor összes többi tagja, még a *miskulancia*, az *encsembencsem* és a *firlefánc* is.

21**bóhéri nyugalommal** – olvasom Makainál, és ezért a találatáért csak irigyelni tudom.

22Egyik neves professzorunkról mesélik, hogy az egyetem felé baktatva rá akart gyújtani az utcán, ámde mivel a szél szembe fúj, megfordult előbb, azután pedig a legcsekélyebb gond nélkül hazament. Pontosan ez játszódik le itt is, azzal a kis különbséggel, hogy Akakij Akakijevicset a véletlen *jó* irányba fordítja. A dolog falrengető humora éppen abban van, hogy Akakij Akakijevics mindvégig öntudatlan. Érdekes, hogy Arany is, Makai is érzéketlen erre, hősünk mindkettejüknél *körbenéz*, vagyis *tájékozódik*, s maga választja ki a helyes útvonalat.

23Az eredetiben *cipőtalp* olvasható. Gogol itt alighanem újfent elbóbiskolt, hiszen elfelejti, amit az elején általános jellemzőként adott a Baszacskinokról: mindegyik s mindig csak csizmában jár.

24Itt, hogy a kontrasztot feltűnőbbé tegyem az olvasó számára, sokáig szerettem volna közbeszúrni: *ez apaszto ínségek közepette is*.

25Sajnos, magyarul nem lehet elég jól visszaadni Gogol tréfás megfogalmazását: *ő bátulról meg előlről varró szabókat emleget*.

26Hát igen, az a bizonyos árnyalatnyi különbség! Szerintem ugyanis a Makai-féle *nézte a köpönyeget mind messzebből*, jóllehet tartalmilag nincs híja, úgyszólván semmit sem mond.

27Igaz, a gogoli *enyelgett (szerelmeskedett) még egyet a posztóval s a béllel* egyenes fordításban valóban nem nagyon megy, de azért azt hiszem, Makai variánsa – *gyönyörködött még egy sort a posztóban* – mégiscsak bártortalan egy kissé.

28Bizony ez, és nem a durva *varrt a nyakukba* (Makai) vagy *tukmált vala rájok* (Arany).

29Bevallom, azért választottam az eredeti szerinti *jelentős* helyett a *mértékadó* jelzőt, hogy itt ezt a *jelentős–jelentéktelen*-nél finomabb s humorosabb ellentétet megcsinálhassam.

30Különös, hogy ezt a röhögtető bővítményt Arany is, Makai is elhagyja.

31Az eredetiben: *bebegett*; Arany zseniális találatával: *egészen elülte magát*. Több mint sajnálatos, hogy Makai, valószínűleg egyszerű félreolvasás áldozataként, itt a jellegtelen *élt* igét használja.

32Makainál e helyütt a rugalmatlanul drámai *zuhan* olvasható. Ezek azok a pontok, ahol az eredeti szöveg áthangolása a legszembeszökőbb, egyszersmind legbántóbb. Hiszen Gogol – ha másként nem, egy-egy jól elhelyezett, ironikus tartalmú szóval – mindvégig önnön megindultsága ellenében *is* dolgozik, itt például egyenesen *letotyan-t* ír!

33A megduzzadtában lezuhanó test oly mértékben felidézte, hogy sokáig nem tudtam ellenállni ennek a szinte magától keletkező képnek: *Ilyen nagy gyümölcsöt szakaszt néha egy kiadós leckéztetés!* – kivált, hogy a nyelv szellemét is szolgálhatom vele, mert ugyebár a magyarban „mindent *lát*ni kell”. De aztán maradtam a simább, bár azért éppen eléggé furmányos eredetnél.

34Bámulatos, ahogy Gogol két-három vonással portrét rajzol. Makainál viszont: *[megtámadott] egy nyugalomba vonult zenészt, aki annak idején fuvolán játszott* – amiből „csupán” a *nyugalomba vonult, az annak idején és a fuvolán játszott* kevés.